

Een lutherse dominee in Medemblik

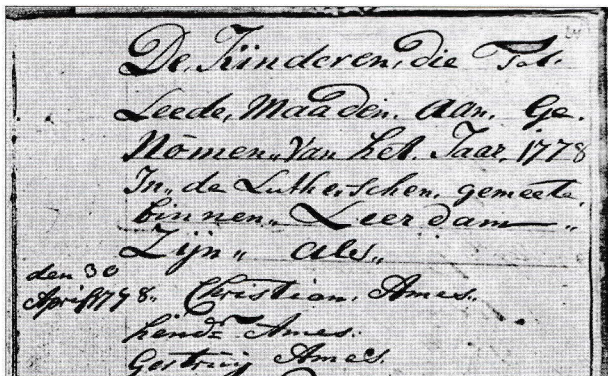
Een boeiend stukje geschiedenis van de Lutherse Kerk in Nederland in het algemeen en Medemblik in het bijzonder valt te leren uit de belevenissen van dominee Christiaan Ames.

Ontstaan Lutherse Kerk

De protestantse Reformatie is het zestiende-eeuwse schisma binnen het westerse christendom, dat ingezet werd door Maarten Luther, Johannes Calvijn en andere vroege protestanten. Het startpunt wordt traditioneel in 1517 gesitueerd, toen de augustijner monnik Maarten Luther zijn 95 stellingen openbaar maakte. Dankzij de boekdrukkunst werden zijn ideeën snel verspreid. In zijn disputatio klaagde Luther het machtsmisbruik van de clerus met aflaten aan binnen de Rooms-Katholieke Kerk. Na de Reformatie waren er in Nederland aanhangers van de Lutherse Kerk. Toen de Nederduitse Gereformeerde Kerk publiekelijk door de overheid werd bevoordeeld, was het Lutheranisme, net zoals vele andere christelijke religies verboden om kerkdiensten te houden. Eind 17e eeuw ontstonden er lutherse schuilkerken (bron: Wikipedia).

De familie Ames was afkomstig uit Nijmegen (Weurt). Vader Johannes Ames was daar gelegerd en militair in het leger van kapitein de Vilegas. De oudste dochter is in Namen geboren. Een aantal kinderen is in Nijmegen gedoopt (RK). De familie vestigde zich rond 1778 in Leerdam, alwaar de kinderen in dat jaar werden aangenomen in de Lutherse Kerk. Deze was nog maar kort daarvoor opgericht als schuilkerk. De lutherse Leerdammers kerkten dan bij mensen thuis of in Culemborg.

De Kinderen "die Tot Leede Maaden aan Genomen Van het Jaar 1778 In de Lutherschen gemeente binnen Leerdam Zijn „als,, den 30 April 1778 Christiaan Ames, Hendrik Ames, Geertruij Ames"

Afb. 1: Passage uit de kerkelijke stukken van de Lutherse gemeente Leerdam (1778).

Christiaan Ames is vervolgens opgeleid tot proponent. Een proponent is een afgestudeerd theoloog die mag preken en beroepen. Hij werd als zodanig in 1790 in Medemblik beroepen en in 1794 werd hij er luthers predikant.

De pastorie van de Lutherse gemeente

De pastorie van de Lutherse gemeente Medemblik was gevestigd in het woonhuis Vooreiland 20. Het huis is vermoedelijk gebouwd ten tijde van de aanleg van de Pekelharinghaven in de 17e eeuw. De huidige voorgevel is het resultaat van een ingrijpende verbouwing in de 19e eeuw.

In 1734 was Jan Adriaansz Blauw eigenaar van het huis. Hij was getrouwd met Grietje Veen, een zus van Jan en Tamis Veen. De gebroeders Veen waren kooplieden en reders en traden als zodanig samen met hun zwager Jan Blauw op. Meerdere bedrijfsgebouwen en woonhuizen op het Vooreiland waren in de eerste helft van de 18e eeuw hun eigendom.

Zo ook het woonhuis Vooreiland 22, destijds eigendom van Jan Veen, en de twee pakhuizen die ooit tussen de beide woonhuizen stonden. Het pakhuis dat aan Vooreiland 20 grensde, heette toepasselijk 'Het Blauwe Paert'. Het pakhuis naast Vooreiland 22 droeg in 1734 de naam 'De Nieuwe Veenhoop'.

Afb. 2: Vooreiland 20 en 22 omstreeks 1918.

Via Willem Swaen en burgemeester Dirk Mol kwam het woonhuis Vooreiland 20 rond 1800 in handen van de lutherse gemeente die het als pastorie in gebruik nam. De Lutherse Kerk stond destijds aan de overzijde van de Pekelharinghaven. Op onderstaande tekening te zien als het tweede gebouw van links. Rechtsachter zien we de Zuidermolen!

Op de voorgrond een zogenaamde kiellichter. Hiermee werden schepen op hun kant getakeld voor reparatie of onderhoud aan de scheepswand. De tekening is gemaakt door Cornelis Pronk. Achter signatuur C. Pronk staat 'del ad viv: 1731'. Met andere woorden: hij heeft dit tafereel in 1731 'naar het leven getekend'. De nette uitwerking van de tekening in inkt zal hij in 1732 hebben gemaakt, zoals te zien valt op de tekening zelf (bron: Peter Swart).

Maar ook de lutheranen die vanuit Antwerpen naar Amsterdam waren getrokken, kwamen oorspronkelijk van heinde en verre.

De internationale invloeden in de Lutherse gemeente zorgden ook voor spanningen, met name toen vanaf de tweede en de derde generatie delen van de gemeente vernederlandsten. Maar ook na de Gouden Eeuw, toen Amsterdam zijn vooraanstaande positie aan steden als Londen moest afstaan en de migratiestromen vrijwel stagneerden, bleef met name de invloed vanuit Duitsland groot. Dat kwam vooral doordat nog aan het einde van de 17^e eeuw het merendeel van de predikanten in Nederlandse lutherse gemeenten uit Duitsland afkomstig was.

Afb.3: De Lutherse Kerk aan de Pekelharinghaven (1731).

Scheuring in de Lutherse Kerk

In de Lutherse kerk van Nederland nam Amsterdam een vooraanstaande positie in. De groei van de Amsterdamse lutherse gemeente werd in hoge mate bevorderd door het feit dat de stad in de Gouden Eeuw een trekpleister voor migranten en handelaren was.

Velen van hen kwamen uit de Duitse landen en uit Scandinavië, waar het Lutheranisme allang een gevestigde confessie was.

Daarnaast gingen lutherse theologiestudenten van Nederlandse bodem aan Duitse lutherse faculteiten studeren.

Medemblik was als kleine gemeente afhankelijk van Amsterdam. In 1698 vond er een afscheiding plaats in de Haagse Unie als protest tegen de overheersing van Amsterdam. Medemblik sloot zich daar graag bij aan in de hoop er financieel beter van te worden.

Begin augustus 1709 vergaderde de Haagse Unie in Enkhuizen. Ds. Göding van Medemblik ging er met twee ouderlingen heen met de vraag om in de Unie opgenomen te worden en om ondersteuning te krijgen. Maar die vlieger ging niet op. Het eerste werd toegestaan maar geldelijke hulp zat er niet in. Ze keerden onverrichter zake terug.

De gemeente van Medemblik was in die dagen zo arm dat men zei: "De Medemblikkers hebben een kerk en een predikantswoning met een grote tuin erachter maar verder geen inkomsten van de kerk en ook Ds. Göding, een Man van eenen zeer hoogen en grijzen ouderdom, die al een groote reeks van Jaaren daar gestaan heeft en de gemeente alsnog bediend, van dezelve geen Salaris daar voor trekt; maar met collecteeren in andere plaatsen zijn onderhoud moet zoeken, waar in zijn Eerw. jaarlijks continueert om met zijn Familie daar van te bestaan."

Dominee Ames ontslagen en uit de pastorie gezet

Toen in 1791 in Amsterdam opnieuw een scheuring ontstond naar aanleiding van een predikantsbenoeming en bijna een kwart van de gemeente zich afscheidde onder de naam Hersteld Lutherse gemeente voelden sommige buitengemeentes zich verplicht positie te kiezen in het conflict.

In Medemblik waren er al problemen tussen Ds. Ames en de kerkenraad over de benoeming van kerkenraadsleden. Dat liep uit op het ontslag van Ds. Ames. Vervolgens knoopte de kerkenraad banden aan met de Hersteld Lutherse te Amsterdam. Ze beriepen ook een proponent van die richting. Die deed op 18 februari 1798 zijn intrede. Na diens vertrek in 1802 probeerde Ds. Ames weer terug te keren als predikant. Hij schreef een circulaire gericht aan alle mannelijke leden van de gemeente. De kerkenraad beriep opnieuw een Hersteld Lutherse proponent.

In 1795 kreeg de kerk een orgel. De Evangelisch-Lutherse consistorie van Amsterdam bemoeide zich met de zaken. Ze legde beslag op het kapitaal van Medemblik, groot f 2.000,- en betaalde de rente niet meer uit. Ze erkende het ontslag van Ds. Ames niet en bleven hem uit betalen zodat ze kon volhouden dat Medemblik gewoon Evangelisch-Luthers was.

De kerkenraad besloot echter dat Ds. Ames de pastorie uit moest. Ze verzocht het gerecht, als dat nodig mocht zijn, assistentie te verlenen bij de uitzetting uit de pastorie. Hierop heeft een gerechtsbode het besluit voorgelezen waarin staat dat Christiaan Ames binnen 14 dagen met zijn gehele huishouden de pastorie diende te verlaten. Het antwoord van dominee Ames luidde: "Ik heb het gehoord, het is goed." Hij zou daarna nog enige tijd in het Koningshof hebben gewoond.

De pastorie wordt verkocht en het kerkgebouw verplaatst naar de Westerhaven

Nadat de lutherse gemeente in 1859 een nieuwe kerk en pastorie aan de Westerhaven had gerealiiseerd, werd de oude pastorie aan het Vooreiland van de hand gedaan. In 1861 werd kaaskopersbediende Pieter Fransen voor f 600,- de nieuwe eigenaar. Hoogstwaarschijnlijk heeft hij het woonhuis laten moderniseren, inclusief het optrekken van een nieuwe voorgevel.

Toen Pieter Fransen Vooreiland 20 in 1873 weer verkocht, ontving hij er maar liefst f 3.435,- voor! In 1900 is het woonhuis wederom verkocht en wel aan Willem Kool, schipper/rentenier te Medemblik, die daar meerdere panden in zijn bezit had. (bron: Peter Swart).

Afb.4: De voormalige Lutherse Kerk met pastorie aan Westerhaven 19-20 (ca. 1950).

Ingrid Beens
Lochem, januari 2023

Geraadpleegde bronnen

Sabine Hiebsch, *Luther en Nederland: verleden - heden - toekomst*, inaugurele rede uitgesproken op 29 juni 2018 in de Bovenkerk te Kampen.

Evangelisch-Lutherse Kerken in Nederland, Google.

F.J. Bakker e.a., *Een nieuw Medemblikker Scharre-Zootje*, Medemblik 1989.

Stadsarchieven Amsterdam en Medemblik met hulp van stadshistoricus Peter Swart.

Herkomst afbeeldingen:

Ingrid Beens, Lochem: 1, 4.

Arnold de Greeuw, Medemblik: 2.

Collectie Westfries Museum, Hoorn: 3.